

HOE GAAN WE VERDER MET DE ZWARTE BIJ (*APIS MELLIFERA MELLIFERA*)?

Verslag van bijeenkomst georganiseerd door De Duurzame Bij (DDB), Austerlitz 24 november 2018

Verslaglegging: Wietse Bruinsma / DDB

Inleiding

Onder auspiciën van Stichting De Duurzame Bij vond op 24 november 2018 een bijeenkomst plaats over de toekomst van de zwarte bij in Nederland. Diverse belanghebbenden waren aanwezig om te discussiëren over hoe het behoud en de verdere ontwikkeling van de zwarte bij in Nederland organisatorisch en teeltmatig ondersteund kunnen worden.

Programma

Op het programma stond, na een ronde waarin de deelnemers hun organisatie en zienswijze nader konden toelichten, een aantal presentaties over de zuiverheid van de zwarte bij in Nederland en de relatie tussen de zwarte bij en varroatolerantie. Ten slotte was er een plenaire discussie over te nemen stappen en vervolgspraken.

Opening Marleen Boerjan (DDB)

Na haar welkomstwoord refereerde DDB-voorzitter Marleen Boerjan aan haar recente benoeming als voorzitter van SICAMM, de internationale groep die zich beijvert voor het behoud van de zwarte bij. SICAMM heeft het voornemen om zich om te vormen tot een officieel geregistreerde organisatie om zo meer slagkracht te hebben bij onderhandelingen. Lezenswaardig in dit verband is de resolutie van 1 maart 2018 van het Europese parlement over vooruitzichten en uitdagingen voor de bijenteeltsector in de EU:

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A8-2018-0014&language=EN>.

Bij de zwarte bij betrokken organisaties en individuele imkers

't Landras – Maarten Snijders

In 1980 opgericht om het Nederlandse landras in Twente te ondersteunen, met landelijk nu 50 leden. Plan is om stichting of vereniging te worden. Beheert sinds 2018 een bevruchtingsstation in het Leuvenumse Bos op de Veluwe. Het bevruchtingspercentage is bemoedigend, maar er zijn nog geen gegevens over de mate van zuiverheid van de daar bevruchte koninginnen. Andere locaties voor bevruchtingsstations zijn nog in overweging. 't Landras verricht nog geen vleugelmetingen. Varroaresistentie is geen aandachtspunt.

Texelse imkers – Jaap Jager

Sinds 1984 geldt op Texel een APV die import van bijenvolken op Texel verbiedt. Er bestaat een aantal studies over de mate van zuiverheid van de zwarte bij op Texel. De teneur is dat vreemde invloeden uit het verleden nog terug te vinden zijn in de Texelse zwarte bij. De ca. 15 Texelse imkers (met zo'n 190 volken) bestrijden (hoegenaamd) niet. Evenmin wordt darrenbroed gesneden. Koninginnenteelt gebeurt via het gebruiken van aangezette zwermstoffen, veelal na simpele splitsing van de volken.

Terschellingse imkers – Harmen van der Ende

Voortvloeiend uit een experiment in 2006 m.b.t. een te selecteren 'eilandbij' besloot deze groep in 2017/18 over te gaan op de zwarte bij. Er geldt (nog) geen APV. Selectie vooral op agressiviteit. Vermeerdering gebeurt door splitsing van volken. Eén keer per jaar bestrijding met oxaalzuur. Op grond van onderzoek aan de vleugelbeadering en tonglengte zijn er aanwijzingen dat de Terschellingse bij dichtbij de zwarte bij staat, ook al is er misschien enige introgressie vanaf Ameland. Er staan zo'n 150 volken op Terschelling. De groep gaat onder leiding van een teeltcommissie verder met selecteren van eigen bijen. Import van volken wordt niet toegestaan (ondanks het ontbreken van een APV). Dit geldt ook voor de plaatsing van bevruchtungskastjes.

Groningse imkers – Simon Hofstra

Deze groep werkt met verschillende herkomsten: Zweden, Texel, materiaal van Romée van der Zee. De groep heeft dit jaar de cubitaalindex van 50 Texelse darren gemeten. Bijna geen enkele viel binnen de marges van de zwarte bij. Ditzelfde is ook geconstateerd bij de volken van Romée van der Zee. De groep heeft in 2018 met KI gewerkt aangezien er geen goed bevruchtingsstation beschikbaar was. In 2019 wil men diverse PO's gaan

kruisen, maar ook met gebruikmaking van F1-darrenvolken. Selectie vooral op agressiviteit en kalkbroed. Varroa wordt chemisch bestreden.

De Duurzame Bij Helmond – Mathijs Herremans

Mathijs vertegenwoordigt een groep imkers in Noord-Limburg die twee jaar geleden met zwarte bijen zijn gestart. Mathijs is samen met Jos Peeters in 2018 naar het Leuvenumse Bos en Neeltje Jans geweest met een aantal bevruchtungskastjes. Mathijs heeft larfjes/koninginnen verkregen van zowel ZwarteBij.org als DDB-Helmond. Volgend jaar wordt bij Mathijs een omlarfpunt opgezet voor Belgisch zwart materiaal. Er staan diverse filmpjes van Mathijs Herremans op YouTube, met name over de zwarte bij. Zie <https://www.youtube.com/user/MrRubikZz>.

Arista Bee Research – BartJan Fernhout

Arista Bee Research, met twee vaste medewerkers, is zeer actief op Hawaii en in Nederland. Speerpunt is *Single-Drone Insemination* (SDI). Voor wat betreft de zwarte bij op Terschelling ondersteunt Arista Bee Research in het kader van het RAAK-project samen met van Hall Larenstein een teeltgroep. Voorts wordt Mellifica (www.mellifica.be) ondersteund. De mate van varroabesmetting wordt bepaald door éénmalig in een monster van 300 bijen het aantal mijten op de werksters te tellen. Mijten tellen gebeurt met behulp van een schudmachine, aangezien de poedersuikermethode als onvoldoende nauwkeurig bij lage besmettingspercentages wordt beschouwd. Voor meer informatie zie www.aristabeereseearch.org.

BD imkers – Albert Muller

Deze werkgroep is opgericht in 1979 en is samen met DDB betrokken bij het Samen Imkeren project van Bijen@WUR, een driejarig project over varroaresistentie. De BD-imkers zoeken niet specifiek naar de zwarte bij, maar imkeren met een/het landras. De enig toegepaste bestrijding is het laten zwermen van volken, waardoor de varroadruk afneemt. Albert Muller werkt inmiddels niet meer met de destijds door hem geïntroduceerde vanggaasmethode aangezien deze vanwege het geringe aantal in de volken aanwezige mijten niet meer nodig is.

ZwarteBij.org – Dylan Elen

Voortgevloeid uit de Limburgse Zwarte Bij, dat is opgericht in 2015. ZwarteBij.org heeft met Dylan Elen een zeer actieve trekker. Op www.zwarteBij.org vallen doelstelling en activiteiten van deze vereniging na te lezen. Het werken met lokale ecotypes (niet per se de zwarte bij) wordt als belangrijk beschouwd. Vandaar dat inbreng van teeltmateriaal van elders niet wordt aangemoedigd in de opbouw en het beheer van lokale populaties. ZwarteBij.org werkt samen met Beebreed. Hierdoor kunnen varroaresistentie, raatzit, steeklust en honingopbrengst berekend worden. Voorts was ZwarteBij.org betrokken bij het Europese SmartBees project (zie <http://www.smartbees-fp7.eu/>). De gebruikte moeder- en vaderlijnen komen hoofdzakelijk van Mellifica.be uit Chimay (België). Er zijn plannen voor het openen van een bevruchtingsstation in Flevoland in 2019.

Bekijk de volledige presentatie op <http://www.duurzamebij.nl/presentaties>.

Leon en Desiree Holtkamp-van der Molen (Woudenberg)

Beheren in erfpacht Het Kloosterhofje, een SKAL-gecertificeerd landgoed van ca. 17 ha in Woudenberg. Veertien volken, waarvan sommige zwart, staan in een omgeving met bijvriendelijke aanplant. Zij hebben onlangs de Nederlandse Biologische Bijenteelt Vereniging (NBBV) opgericht. Deze vereniging is een afdeling van de NBV. De bijen worden niet tegen varroa bestreden. Voor meer informatie zie www.landgoeddekloosterhof.nl.

Piet Nibbelink (Arnhem)

Was eind jaren 80 van de vorige eeuw al op zoek naar de zwarte bij. Begon recentelijk opnieuw, met twee moeren uit Chimay. Bedrijft koninginnenteelt met de boogsnede. Bevruchting op de stand van ZwarteBij.org in Belgisch Limburg. Klein bezwaar: er is formeel een gezondheidsverklaring nodig.

Henk Kok (DDB) - De zwarte bij in Nederland 2018 - Telen en selecteren op varroatolerantie

De Duurzame Bij bestrijdt volken niet tegen varroa en propageert het imkeren met lokale bijen, daar deze het beste aan de omgeving zijn aangepast. Dit houdt in dat DDB werkt met materiaal van Texel, waar nog een van de laatste populaties van de oorspronkelijke zwarte bij in Nederland bestaat.

In deze presentatie is in kaart gebracht aan welke kenmerken een bij moet voldoen om als 'zwart' aangemerkt te kunnen worden. Daarbij gaat het met name om een aantal vleugelindices, oftewel kenmerken van de vleugelbeadering. In de presentatie zijn de werkwijze en de berekening hiervan aangegeven. Uiteindelijk moeten 'zwarte' volken beoordeeld en vergeleken worden. Daarvoor zijn het bijhouden van een centrale administratie en individuele coderingen van koninginnen een absolute noodzaak. Plannen bestaan om deze administratie op korte termijn op te zetten.

Een aantal mogelijke bronnen om zwart teeltmateriaal te verkrijgen, te behouden en te verbeteren is aangegeven. DDB maakt sinds 2008 gebruik van het teeltstation Neeltje Jans voor de bevruchting van zwarte koninginnen. Voor voorwaarden voor het gebruik van dit station zie Henk Koks presentatie.

Henk ging uitgebreid in op de varroaladiagnostiek: hulpmiddelen voor het tellen, kastkaart met tellingen en waarnemingen, berekening van groeicurves van de mijtenpopulatie. Niet bestrijden van varroa is zinvol aangezien men anders geen enkele vooruitgang kan boeken in de zoektocht naar bijen die met de mijten overweg kunnen.

DDB poogt raszuiverheid en varroatolerantie te combineren. Hierin onderscheidt de DDB zich van andere groepen.

De DDB is een belangrijke deelnemer in het Samen Imkeren project van Bijen@WUR, waaraan 5 groepen imkers deelnemen waarbij 4 groepen volken in een duurproef niet bestreden worden.

Bekijk de volledige presentatie op <http://www.duurzamebij.nl/presentaties>.

Romee van der Zee – Vertraagde of afwezige reproductie van varroa in A.m.m. op Texel

Vond in cellen van Texelse volken hoge percentages van de volgende vormen van varroa: alleen 'founding' vrouwtjes; alleen eieren; alleen mannetjes; alleen vrouwtjes in protostadium (nog niet in staat tot reproductie). Tegelijkertijd vond ze voor alle stadia vanaf het deuterostadium (kan zich reproduceren) juist lage percentages. Dit onderzoek betreft dus voortplanting van de varroamijt en niet specifiek uitruimgedrag. BartJan Fernhout (Arista) betwijfelde dit.

Zienswijze DDB op selectie en het in stand houden van varroatolerante A.m.m. volken - Egbert Touw (DDB)

De Duurzame Bij is na een aantal jaren selecteren op varroatolerantie met Primorsky-bijen overgestapt op zwarte bijen afkomstig van Texel. Dit omdat uit jarenlange monitoring gegevens van Romée van der Zee is gebleken dat Texelse bijen hun herkomst hebben in de M-lijn (*Apis mellifera mellifera*). Morfologische kenmerken (vleugelmetingen) komen niet allemaal overeen met de standaard, maar daar kan op geselecteerd worden. Na 2 jaar selectie zijn er al weer volken waarbij >90% van de vleugelmetingen binnen de gestelde kaders vallen.

Imkers aangesloten bij De Duurzame Bij bestrijden varroamijten niet met chemische middelen. Selectie en biologische imkermethoden zijn de middelen om tot een varroatolerante lokale populatie te komen. DDB propageert en ondersteunt selectie van varroatolerante zwarte bijen en helpt bij het opzetten van stabiele lokale zwarte bijen populaties. Dit was de motivatie voor het initiatief om het overleg van 24 november 2018 te organiseren.

Bekijk de volledige presentatie op <http://www.duurzamebij.nl/presentaties>.

Hoe kunnen we samenwerken?

Plenaire discussie gefaciliteerd door Marleen Boerjan. Er is een aantal groepen in Nederland en België actief in het behoud c.q. het verbeteren van de zwarte bij. Hoe kunnen deze groepen meer samenwerken, om gezamenlijk sterker te staan in diverse overlegstructuren en ook om beter gebruik te kunnen maken van de schaarse middelen (inclusief vrijwilligers), teeltmateriaal en bevruchtungsstations?

We moeten er rekening mee houden dat er in de nabije toekomst meer vraag zal komen naar de zwarte bij, nu er een nieuwe lichter imkers aankomt die het allereerst om natuurbehoud gaat en niet om de bij als landbouwhuisdier. *Zullen we aan deze vraag kunnen voldoen en, zo ja, hoe?*

De vraag hierbij is wat centraal zou moeten en kunnen gebeuren en wat op het niveau van de oorspronkelijke groepen zou moeten blijven liggen. Om deze vraag te beantwoorden is een werkgroep in het leven geroepen die een voorstel zal formuleren over de toekomstige organisatorische opzet. Daarnaast zal een werkgroep zich

bezig gaan houden met de raszuiverheid van A.m.m. in Nederland en het opzetten van een protocol voor de meting van de belangrijkste kenmerken.

Om de dynamiek van het proces niet te verliezen is afgesproken een vervolgbijeenkomst te organiseren in de tweede week van maart 2019.